

BİBLİYOGRAFYA :

Sabit, *Bağdad'da Kölemen Devletinin Teskiliyle İnkurazına Dair Risâledir*, İstanbul 1292; Cevdet, *Tarih*, IX, 310-316; X, 105-107, 150, 220-230; S. H. Longrigg, *Four Centuries of Modern Iraq*, Oxford 1925, s. 233-276; a.mlf., "Dâwüd Pasha", *El²* (İng.), II, 184; Abdülaziz Süleyman Newâr, *Dâvud Bâsâ vâli Bağdâd*, Kahire 1968; a.mlf., *Târîhu'l-İrâkı'l-ħadîş*, Kahire 1968, s. 25-41; *Mısr ve'l-İrâk*, Kahire 1968, s. 95, 104, 124; Mehdi Cevad el-Bustânî, *Bağdat'taki Kölemen Hakimiyetinin Tesisi ve Kaldırılması ile Ali Rıza Paşa'nın Valiliği, 1749-1842* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplığı, nr. 55, tür.yer.; Ali Mûsâ v.dğr., *el-İrâk fi't-târîh*, Bağdad 1983, s. 63, 610-611, 618-619, 635-636; "Davud Paşa", *İA*, III, 496.

ZEKERİYA KURŞUN

DÂVUD PAŞA CAMİİ

Üsküdar'da

XVI. yüzyıl başında yapılan cami.

Genellikle Kara Dâvud Paşa Camii olarak tanınan bu eser, Üsküdar'da iskeleden Kadıköy'e giden Hâkimiyet-i Milliye caddesinin kenarında Mimar Sinan Çarşısı'nın biraz ilerisinde bulunmaktadır. Sultan II. Bayezid döneminde Kara Nişancı lakabıyla tanınan Dâvud Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ayvansarâyî'nin yazdığına göre Dâvud Paşa 911 (1505-1506) yılında Gebze'de vefat ederek orada gömülmüştür. Ancak aynı yıllarda yaşamış iki Dâvud Paşa'dan söz edilmekte ve bunlar birbirine karıştırılmaktadır. Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*'de Kara Dâvud Paşa'nın önce kapı ağası, 903'te

(1497-98) nişancı, 908'de (1502) vezir olduğunu bildirir, kaptanlığından hiç bahsetmez. Sâni veya Küçük lakaplarıyla tanınan diğer Dâvud Paşa ise II. Bayezid döneminde 888 (1483) ve 898'de (1492-93) iki defa kaptan-ı deryâ olmuş, 912'de (1506-1507) ölmüştür (Aşıkpaşazâde, s. 263; Hoca Sâdeddin, II, 88). Fakat 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde, Şeyh Süleyman Halife Zâviye ve Mescidi'ne "Dâvud Paşa b. Abdülhay eş-şehîr bi-Küçük Dâvud Paşa" tarafından vakıflar bırakıldığı kayıtlı olup Üsküdar'daki vakfına da atıf vardır. Bu duruma göre Nişancı ile Küçük Dâvud Paşa aynı kişi olmaktadır.

Ayvansarâyî *Hadikatü'l-cevâmi*'de, cami avlu kapılarında arkadaki mahalle tarafına açılanın yanında, 1716'da Varadin Savaşı'nda şehid olan Türk Ahmed Paşa'nın (Ali Paşa olacak) vakfı olan fevkanî bir sıbyan mektebi bulunduğunu kaydeder. Topkapı Sarayı Arşivi'nde Kara Dâvud Paşa evkafı muhasebesine dair 1050 (1640) yılından 1193 (1779) yılına kadar uzanan belgeler bulunmaktadır.

Dâvud Paşa Camii geçen yüzyılın başlarında harap bir duruma düştüğünden, üzerindeki sülüs hatla yazılmış altı beyitlik manzum kitâbeden öğrenildiğine göre 1233 (1817-18) yılında mütevellisi Hüseyin Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Fakat 1247 (1831-32) tarihli beş beyitlik ikinci kitâbeye göre de pek az sonra Hüseyin Ağa adında bir başka hayır sahibi tarafından tekrar tamir edilmiştir. Bazı araştırmacılar bunu on dört yıllık uzun bir tamire işaret sayarlar. Fakat arada vuku bulan bir yangın yüzünden bu ikinci tamire gerek duyulmuş olması da mümkündür. Evvelce avlu kapısı üstünde bulunan üçüncü bir kitâbede, caminin 1284-1285 (1867-1868) yıllarında Hacı Aziz Ağa tarafından bir defa daha tamir ettirildiği bildirilmektedir. Üç beyitlik bu manzum kitâbede taminin bir yangından sonra gerçekleştirildiği açıklanmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı ise birinci kitâbenin 1115 (1703-1704), ikincisinin 1255 (1839), üçüncüsünün 1274 (1857-58) tarihli olduğunu yazar. Mehmed Râif Bey de kitâbeler hususunda yanlış bilgiler vermiştir. Bu durum karşısında bilhassa ilk iki kitâbenin bir uzman tarafından dikkatle yeniden incelenip ebcedlerinin tekrar hesaplanması gereklidir.

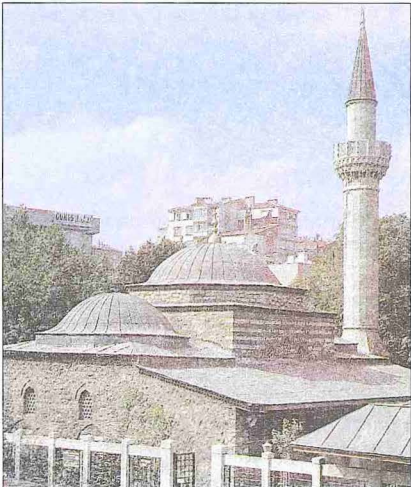
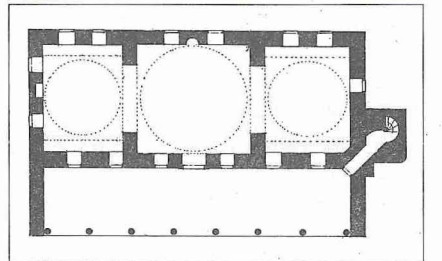
Cami 1963 yılında geniş ölçüde tamire başlanarak çalışmalar 1966'ya kadar sürmüştü, bu sırada mimarisinde büyük de-

ğişiklikler yapılmıştır. Bunların en önemlisi, orta mekânı örten ahşap çatı ve tavanın kaldırılarak buraya kubbe yapılmıştır.

Dâvud Paşa Camii enlemesine uzanan bir yapı biçimindedir. Evvelce etrafını çeviren avlu duvarı 1960'larda kaldırılmıştır. Son cemaat yeri iki yanda kapalı duvarlarla sınırlanmış ve üstünü örten çatıyı taşımak üzere son tamirde sekiz sütun dikilmiş, bunların üzerlerine baklavali başlıklar konulmuştur. 23.20 m. genişliğinde olan esas cami moloz taşından inşa edilmiş, çift renkli mermerden geçmeli olarak yapılmış kapı kimeri üstüne birinci tamir kitâbesi yerleştirilmiştir. Enine uzanan harim üç bölüm halindedir. Bu bölümler birbirlerinden 1.40 m. ölçüsünde ileri taşan duvarlarla ayırıldıklarından evvelce ortadaki kare mekânın esas cami, yanlardaki kubbeli daha küçük mekânların ise tabhâne odaları oldukları ve aslında orta mekândan pencereli perde duvarları ile ayrılmış buldukları hatıra gelmektedir. Ancak bu hususu bugün kesin olarak aydınlatmak artık mümkün değildir. Caminin esasında bir tabhâneli (zâviye) cami biçiminde yapılmak istendiği halde bilinmeyen bir sebepten ötürü ileri taşması gereken kible mekânından vazgeçilmiş olması da mümkündür.

1960'lardaki tamire gelinceye kadar orta mekân çaprazlama ahşap bir tavan ve kiremit kaplı bir çatı ile örtülü bulunuyordu. Bu ahşap tavanın en azından XVIII. yüzyılın ikinci yarısında da mevcut olduğu, Ayvansarâyî'nin *Vefeyât-ı Selâ-*

Dâvud Paşa Camii - Üsküdar / İstanbul

Dâvud Paşa Camii'nin planı (Yüksel, *Osmanlı Mîmârisi V*, şekil 90) ve 1233 (1817-18) tarihli tamir kitâbesi

tîn'indeki, "Üsküdar'da Kavukçular kur-bünde iki kubbeli bir câmi-i şerif bina etmiştir, kubbelerinin fâsilası sakıf misillü tavan bina olunmuştur" kaydından öğrenilmektedir. Son tamirde bu tavan kaldırılmış, orta bölüm duvarları yükseltılarak üzeri kâgir kubbe ile örtülmüştür.

Avlu duvarları kaldırıldığı sırada Şehid Ali Paşa'nın vakfettiği sıbyan mektebi de yıktırılmıştır. Caminin avlusunda, 1091 Ramazani başında (Eylül 1680) vefat eden Alemdar Ahmed Baba adında bir yatırın kabri vardı. Günümüzde bu mezar yaya kaldırımı kenarında bulunmaktadır.

Dâvud Paşa Camii, Türk mimari tarihinin başta gelen önemli eserlerinden biri gibi görünmemektedir. Ancak Osmanlı devri dinî mimarisinde benzerine pek rastlanmayan planı şaşırtıcıdır. Son tamir bunun esasının ne olduğunu araştırma imkânı bırakmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 243; *Âşıkpaşazâde, Târîh*, s. 263; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, II, 88; *Ayvanşarâyî, Hadîkatü'l-cevâmî'*, II, 205; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâttîn*, s. 93; *Seftnetü'l-vüzerâ*, s. 19; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 106-107; *Sicill-i Osmânî*, II, 324; *Arşiv Kılavuzu* (nşr. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü), İstanbul 1940, II, 113; *Danişmend, Kronoloji*, I, 445-446, 463; *Konyalı, Üsküdar Tarihi*, I, 137-139; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 269-271; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimâî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmiler", *İFM*, XXIII (1963), s. 46, s. 77'de rs. 49 (eski planı); İbrahim Baytekin, "Davudpaşa Camii", *İst.A*, VIII, 4296-4299.

SEMÂVİ EYİCE

DÂVUD PAŞA HAMAMI

Üsküp'te Sadrazam
Koca Dâvud Paşa tarafından
XV. yüzyıl sonlarında yaptırılan
çifte hamam.

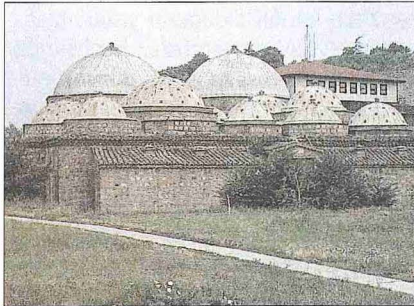
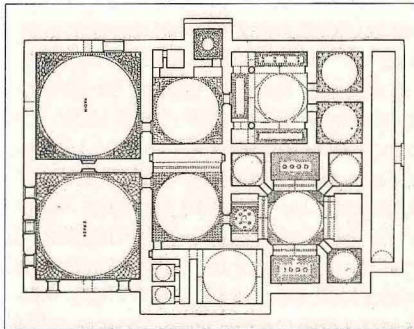
Sultan II. Bayezid devrinde uzun süre sadrazamlıkta bulunan Dâvud Paşa (ö. 904/1498) tarafından vakıflarına gelir sağlamak üzere Üsküp'ün merkezinde yaptırılmıştır. Yapım tarihini bildiren bir kayıt veya kitâbe yoktur. Bu konuda çalışanlardan Ekrem Hakkı Ayverdi hamamı Fâtih Sultan Mehmed devri eserleri arasında koymuş, Aydın Yüksel ise Hüsrev Redric'in bina için 1484 tarihini gösterdiğini belirtmiş, kendisi de esere II. Bayezid devri yapıları arasında yer vermiştir.

Üsküp'te Vardar Köprüsü başında olan Dâvud Paşa Hamamı, Rumeli'deki Osmanlı devri Türk eserleri arasında gösterişli mimarisıyla en heybetli olanlardan biridir. 953 (1546) tarihli *İstanbul Va-*

kıfları Tahrir Defteri'ne göre bu büyüklükte bir hamam için az sayılacak 5838 akçe tutarında gelir getirmesi şaşırtıcı olan tesis, 1948'den sonra tamir edilerek küçük bazı değişikliklerle kitâbeler müzesi ve sanat galerisi haline getirilmiştir.

Muntazam taş ve tuğla dizileriyle örülen cephesi, çifte soyunma yeri kubbeleriyle âbidevî bir dış görünüme sahip olan hamamın plan düzeni, genellikle Osmanlı devri Türk hamamları geleneğine uygundur. Ancak bazı farklılıklar da göze çarpar. Erkekler kısmının girişi ön cephede olup bunun iki yanında sivri tahtif kemerli pencereler vardır; yan cephede de iki pencere bulunur. Girişi yan sokaktan olan kadınlar kısmının penceresi yoktur. Bu kısım yalnız kubbe ortasındaki aydınlık fenerinden biraz ışık alır. Normalde dikdörtgen biçiminde ve üç bölümlü olan ılıklik kısmı, burada her iki kanatta da kubbe ile örtülü birer kare mekân halindedir. Ayrıca erkekler kısmında büyük, kadınlar kısmında çok daha küçük ölçüde olmak üzere yine kubbeli birer mekâna bu ılıklikten geçilir. Bilinen Osmanlı hamamlarında rastlanmayan bir yenilik olan bu hacimlerin hangi gaye ile yapıldığı bilinmemektedir. Bu yan mekânlarla esas ılıklik arasında erkekler kısmında çifte, kadınlar kısmın-

Dâvud Paşa Hamamı ve planı (Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, rs. 1428) - Üsküp / Makedonya

da tek helâ vardır. Erkekler kısmının sıcaklık bölümü eski Türk mimari geleneğinde, dört eyvanlı tiptedir. Ancak burada dört eyvan olmakla beraber aralarında yalnız üç köşede halvet hücreleri vardır. Dördüncü hücrenin yeri yandaki kubbeli hacim tarafından işgal edilmiştir. Ötekine nisbetle daha küçük olan kadınlar kısmı ise sıcaklıkta çok değişik bir plana sahiptir. Burada iki sütun yardımıyla sağlanmış, üç eyvanlı ve ortası kubbeli bir ana mekâna açılan, kubbeli yan yana iki halvet hücresi bulunur. Böylece Dâvud Paşa Hamamı'nın kadınlar kısmı, Türk hamam mimarisinde oldukça az rastlanan "ortası kubbeli, enine sıcaklık ve çift halvet hücreli" tipin bir temsilcisi olmaktadır.

Dâvud Paşa Hamamı'nın, sekiz köşeli sağır kasnaklara oturan yaklaşık 11.60 m. çapındaki camekân kubbeleri binaya heybetli bir görünüm sağlar. Belli başlı bütün mekânlarında kubbe ve tonozlara geçiş için yapılmış olan, hepsi de değişik desenli mukarnas ve Türk üçgenleri hamamı ilgi çekici yapmaktadır. Ayrıca küçük kubbe ve tonozlarda aydınlatma için yapılan filgözü menfezlere de yıldız biçimi verilmiştir.

Dâvud Paşa Hamamı, gurbette kalan Türk eserleri arasında en güzel ve değerlilerinden biridir. Birçok benzeri gibi, bu arada *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nden yine Vardar yakınında bulunduğu öğrenilen Küçük Dâvud Paşa Hamamı gibi yıktırılıp ortadan kaldırılması, esas fonksiyonu dışında da olsa tamir edilmiş olarak bakımlı biçimde korunması sevindiricidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 345-346; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 878; a.mlf., *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, s. 297-299; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 405-407; Ivan Zdravkoviç, "Restauracija i adaptacija Davut-Pašinog amam u Skopje", *Zbornik Zaštitu Spomenika Kulture*, I, Beograd 1950, s. 45-46.

SEMÂVİ EYİCE

DÂVUD PAŞA KIŞLASI

Sultan II. Mahmud tarafından
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin
ikâmeti için
İstanbul'da Dâvud Paşa sahrasında
1827 yılında inşa ettirilen kışla.

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında yeniçeri kışlalarından biri yakılıp diğeri de yıkıldığından, Sarây-ı Atîk-i Âmire yeni teşkil edilen Asâkir-i